

O dobru manželském

Manželství - základ společnosti

1.1. Jelikož je každý člověk částí lidského rodu a lidská přirozenost je čímsi společenským a obsahuje velké přirozené dobro i schopnost přátelství, Bůh chtěl dát všem lidem původ z jediného člověka, aby **byli** ve své pospolitosti spjati nejen rodovou podobností, ale i příbuzenským poutem. A tak je prvním přirozeným svazkem lidské společnosti muž a žena. A Bůh je nestvořil jako jednotlivce a navzájem je nespojil jako cizince, nýbrž jednoho stvořil z druhého, a přitom sílu spojení naznačil na mužově boku, z něhož byla žena vyňata a tak stvořena. Vždyť bok po boku jsou spolu ti, kteří společně jdou a společně hledí, kam jdou. Za tímto spojením následuje spojení společnosti v svnech, což je jediný ctihodný plod nikoliv spojení samce se samicí, ale soulože. Vždyť mezi obojím pohlavím mohlo existovat i bez sloučení tohoto druhu jakési přátelské a bratrské spojení, v němž jeden řídí a druhý je poslušný

Mohou být lidé počati bez tělesného spojení?

II.2. Není teď třeba, abychom zkoumali a unášeli konečný výrok v otázce, odkud mohlo vzejít pokolení prvních lidí, jimž Bůh požehnal slovy (Gn 1,28): „Plodte a množte se a naplňte zemi“, kdyby bývali nezhřešili, protože hříchem si jejich těla vysloužila los smrti a soulož se může týkat právě smrtelných těl. V této věci existuje mnoho různých názorů, a kdyby se mělo zkoumat, který z nich se nejspíše shoduje s pravdou Písma svatého, musela by se tomu věnovat dlouhá rozprava.

Buď by tedy bývali měli potomky bez spojení sexuálním stykem nějakým jiným způsobem - kdyby bývali ne/hřešili - darem všemohoucího Stvořitele, který mohl i je samé stvořit bez rodičů, stvořit tělo Kristovo v životě Panny a (abych mluvil i k nevěřícím) dát včelám potomstvo bez sexuálního styku.

Nebo jsou zde mnohé věci řečeny skrytě a obrazně, a tomu, co je psáno (Gn 1,28) - „Naplňte zemi a podmaňte ji“ - se má rozumět jinak, to jest aby se to dalo plností a dokonalostí života i moci a aby se i růst a množení (jak bylo řečeno: „plodte a množte se“) chápaly tak, že se dějí rozvojem mysli a hojností ctnosti, jak stojí v žalmu (Ž 138,3): „rozmnožíš mě v mé duši pro ctnost“ /ekumen. překl.: dodal jsi mé duši sílu/. Podle tohoto výkladu byla člověku dána tato poslušnost potomstva, až když se budoucí příčina hříchu stala zanikáním ve smrti.

Nebo oni lidé nebyli stvořeni s tělem duchovním, ale nejprve s tělem animálním. aby se teprve pak zásluhou poslušnosti stalo tělem duchovním, schopným dojít nesmrtelnosti, a to ne po smrti, která (Mdr 2,24) „dávlovou závistí vešla do světa“ a stala se trestem za hřích, ale skrze onu změnu, kterou naznačuje apoštol, když říká (1 Te 4,17): „potom my živí, kteří se toho dočkáme, budeme spolu s nimi uchvázeni v oblacích vzhůru vstříc Pánu“, abychom tomu rozuměli tak, že ona těla prvního manželského spojení byla již na začátku stvoření smrtelná, a přece neměla zemřít, kdyby se nebyla dopustila hříchu, jak Bůh hrozil (jako kdyby hrozila rána, protože tělo je zranitelné), ale nepříhodilo by se to. kdyby se nedalo, co zakázal: tak by i skrze soulož vznikalo pokolení takových těl, která by až do určité míry rostla, a přece by se nechýlila ke stárání nebo až do stárání, a ani ke smrti, dokud by byla země naplňována oním mnohonásobným požehnáním. Vždyť jestliže po čtyřicet let bez jakékoliv újmy Bůh poskytoval oděvu izraelitů jejich náležitý stav, oč více by mohl poskytnout tělům těch, kdo jsou poslušní jeho příkazu, nějaký na nejvyšší blahodárně upravený určitý stav pro dobu, než by se změnili v něco lepšího, a to ne smrtí člověka, v níž duše opouští tělo, nýbrž blaženou změnou od smrtelnosti k nesmrtelnosti, od zvířecosti k duchovnosti.

Jaké manželství, takové dobro

III. Vyžadovalo by si dlouhý čas zkoumat a rozprávět o tom, který z těchto názorů je pravdivý nebo mohou-li ještě další názory na základě oněch myšlenek vzniknout.

3. Vzhledem k tomuto stavu rození a umírání, jež známe a v němž jsme byli stvořeni, teď říkáme, že spojení muže a ženy je něčím dobrým; tento svazek doporučuje Písmo svaté do té míry¹, že není dovoleno ženě propuštěné mužem vdát se za jiného, dokud je její manžel naživu, ani muži propuštěnému ženou vzít si jinou, leda po smrti manželky, která od něj odešla. Právem se tedy ptáme, proč je dobro manželství dobrem: i sám Pán je stvrdil v evangeliu nejen tím, že zakázal propouštět (srov. Mt 19,9) manželku - s jedinou výjimkou jejího cizoložství, ale i tím, že nepozván přišel na svatbu (srov. J 2,2).

Manželství je společnost dvou pohlaví

Nezdá se mi, že je tomu tak jen pro rození dětí, nýbrž i pro samu přirozenou jednotu v odlišném pohlaví; jinak by se ani nemluvilo o manželství u starých lidí, zejména když by své děti ztratili nebo by žádné nezplodili: ale v dobrém, třebaš letitém manželství, i když už vymizel žár mladého věku planoucí mezi mužem a ženou, zůstává vztah vzájemné úcty mezi manželem a manželkou, a oč jsou lepší, o to dříve se začali ve vzájemné shodě zdržovat tělesného spojení, a to ne tak, že by to bylo nezbytné, protože nemohou uskutečnit, co chtějí, ale že by bylo chvályhodné již předem přestat chtít to, co uskutečnit mohou. Jestliže se tedy uchovává věrná úcta a navzájem povinná služba ze strany obojího pohlaví, i když už ochabují a téměř odumírají obojí údy, tu přece jen vytrvá čistota duší řádně spolu spojených tím upřímnější, čím je osvědčenější, a tím bezpečnější, čím je nerušenější. Manželské svazky v sobě mají i to dobro, že se nedostatek tělesné zdrženlivosti u mladých lidí, který je sám o sobě hříšný, obrací k čestnému úkolu plodit potomstvo, aby manželské spojení vytvořilo ze zla vášně něco dobrého, a dále že se potlačuje a v jakémisi smyslu cudněji plane tělesná žádostivost, neboť ji uvádí na pravou míru rodičovská touha: vždyť žhavá rozkoš se u manželů

stává v jakémisi smyslu důstojnou, jestliže muž a žena, kteří se k sobě přiblíží, pomýšlejí na to, že jsou otcem a matkou.

Manželství zaručuje dohodu o věrnosti mezi manželi

IV.4. Sem spadá i to, že také při tom, co manželé vůči sobě plní jako povinnost, i když si to někdy vyžadují příliš nemírně a hodně nestřídmě, mají stejným dílem vůči sobě závazek. Tomuto závazku dal apoštol tak významnou právní náplň, že onu moc vyjádřil takto (1 K 7,4): „Žena nemá právní moc nad svým tělem, nýbrž její mtiž; podobně však i muž nemá právní moc nad svým tělem, ale jeho žena.“ /Ekumen.překl.: Žena nemá své tělo pro sebe, ale pro svého muže. Podobně však ani muž nemá své tělo pro sebe, ale pro svou ženu./ Porušení tohoto závazku se nazývá cizoložství, když buď z popudu vlastní rozkoše nebo souhlasem s rozkoší cizí dochází proti manželské smlouvě k souloži s jiným mužem nebo s jinou ženou. A tak se poruší závazek, který je pro duši velkým dobrem, a to i v záležitostech tělesných a nízkých, a je proto jisté, že je třeba mu dát přednost i před tělesným blahem, na kterém se rovněž zakládá tenhle život: i když nepatrná pleva ve srovnání s velkým množstvím zlata není téměř ničím, přece dané slovo, dodržíme-li je ať vzhledem k plevě nebo vzhledem ke zlatu, není méně významné proto, že se dodržuje u méně významné věci, když se však dané záruky používá ke spáchání hříchu, je s podivením, nazývá-li se to zárukou; přece však, jestliže se tak děje proti ní samé, stává se, ať je jakákoli, sama o sobě horší - ledaže se od ní upouští proto, aby se z ní stala záruka pravá a náležitá, to znamená, aby se napravil hřích tak, že se polepší špatnost vůle. Jako kdyby člověk, když by nemohl někoho oloupit sám, našel ve své špatnosti druhá a uzavřel s ním dohodu, že to provedou společně a že se o kořist podělí, a když ten zločin spáchali, všechno by si vzal sám. Ten druhý je poškozen a nařká, že závazek vůči němu nebyl dodržen; avšak při onom nářku má spíš pomyslet, že při správném životě se měl zachovávat závazek vůči lidské společnosti, aby se z člověka protiprávně nestala kořist, když vidí, jak nespravedlivě vůči němu nebyl dodržen závazek v onom hříšném spolčení. Takový člověk - v obou případech proradný - má být ovšem posuzován jako obzvláštní ničema. Ale kdyby se mu ten společný zločin znelíbil a on by

nechtěl kořist z lupu se svým společníkem dělit z toho důvodu, aby mohla být navracena tomu, komu byla odňata, pak by ho ani ničema neoznačil jako ničemu. Tak je tedy špatná žena, která porušila manželský závazek a pak zachovává věrnost cizoložníku; ale je ještě horší, nezachovává-li ji ani vůči cizoložníkovi. A dále, lituje-li své nemravnosti, vrátí-li se k manželské čistotě a zpřetrhá cizoložné úmluvy a dohody, divil bych se, kdybyji i sám cizoložník považoval za narušení telku závazku.

Důležitost věrnosti v manželství

V.5. Rovněž se často zkoumá, zda se má nazývat sňatkem situace, kdy muž a žena, kteří nejsou manželi někoho jiného, se navzájem spojují ne kvůli plození potomků, ale pro svou nezdrženlivost jen kvůli souloži při vzájemné dohodě, že ani on to nebude dělat s jinou ani ona s jiným. Snad by se to v nějakém smyslu mohlo nazvat manželstvím, pokud by se rozhodli udržovat tento svazek až do smrti jednoho z nich. a to za účelem plození potomstva, ačkoli se původně nespojili kvůli tomu, a pokud by se tomu newhýbali - že by si buď nepřáli, aby se jim narodil}- děti, anebo že by dokonce nějakým zlým jednáním způsobili, že by se nenarodily. Jinak, při případné nepřítomnosti obojího či jen jedné z těchto věcí, neshledávám, jak bychom to mohli nazývat sňatkem. A také, bude-li mít muž nějakou ženu jen dočasně, než si bude moci najít jinou, vhodnou buď společenským postavením nebo majetkem, již by si vzal jako sobě rovnou, je už jen pro toto smyšlení smilníkem, a to ne s tou, kterou si touží najít, ale právě s tou, s níž spává tak, aby s ní neměl společný manželský úděl. V důsledku toho je tomu tak i s ní, když to ví a chce a nestoudně se páří s tím, s nímž nemá manželskou smlouvu. Ale zachová-li mu věrnost manželského lože, a když se on ožení, nepomyslí na sňatek a nadále je připravena takového jednání se zdržet, snad bych se ji tak snadno neodvážil nazvat cizoložnicí; ale kdo by řekl, že nehřeší, když by věděl, že má styk s mužem, jehož manželkou není? Ale přejí-li si z takového styku, pokud se týká jí, mít právě jen děti a snáší jen nerada to, co se snáší pro zplození potomků, potom je třeba této ženě dát přednost před mnohými manželkami, které, i když nejsou cizoložné, často nutí své muže, i takové, kteří si přejí žít zdrženlivě,

ke splácení manželské povinnosti - nikoli z touhy po potomstvu, nýbrž z žádostivé touhy, a užívají tak svého práva bez zdrženlivosti. Na jejich sňatcích je dobré právě jen to, že uzavřely sňatek. Sňatek ovšem uzavřeh k tomu, aby ona žádostivost byla uvedena do zákonného svazku a volně a bez jakýchkoli pravidel netěkala: sama o sobě má totiž sklon k neuměřenému sexuálnímu styku, sňatek jí však dává způsob, jak cudně přivádět na svět potomstvo. Vždyť ač je hanebné vášnivě se stykat i s manželem, přece jen je čestné nechtít se spojit s jiným než s manželem a nerodit děti než jen z manžela.

Rozkoše v manželství nesnižují jeho podstatu

VI. Jsou i muži do té míry nezdrženliví, že nešetří ani těhotné manželky. A co spolu manželé provádějí nemírného, necudného a nečistého, je neřest lidí, ne vina sňatku.

6. Stejně tak při příliš nezřízeném plnění tělesné povinnosti, které jim apoštol nenařizuje mocí, nýbrž povoluje milostí, totiž aby se spojovali bez důvodu plození potomstva; třeba se dohánějí k takovému souložení špatné mravy, přece je sňatek chrání před cizoložstvím nebo smilstvem. Takové naplňování tělesné povinnosti se ovšem skrze sňatek nepřipouští, ale skrze sňatek se odpouští.

Jsou si tedy manželé povinni věrností ve vzájemném sexuálním styku netoliko kvůli plození potomků, což je v tomto smrtelném životě první společenství lidského rodu, nýbrž i jakousi vzájemnou službou, aby se navzájem podpořili ve své slabosti a pomáhali si vyhýbat se nedovoleným sexuálním stykům, aby ustavičná zdrženlivost, i kdyby jednomu z nich whovovala, nemohla existovat jinak než se souhlasem druhého: k tomu totiž srovnej (1 K 7,4): „žena nemá své tělo pro sebe, ale pro svého muže, podobně však ani muž nemá své tělo pro sebe, ale pro svou ženu“, a jeden druhému nemá odpírat to, co on vyžaduje od manželky nebo ona od manžela nikoli kvůli plození potomstva, ale pro slabost a nedostatek zdrženlivosti, aby tak, pokoušeni satanem, neupadli do zhoubné zkaženosti kvůli nedostatku zdrženlivosti buď obou nebo jednoho z nich. Manželské souložení pro plození potomstva v sobě totiž nemá hřích; ale soulož pro uspokojování žádostivosti, i když s manželem, v sobě má hřích odpustitelný kvůli věrnosti manželského lože; avšak cizoložství nebo smilstvo

i tohle plození smrtelníků, kvůli němuž se uskutečňují sňatky; stranou veškerého souložení je však čistota, a zde je andělské přemýšlení a zůstane navěky. Ale jako jsou lepší hody spravedlivých nad pusty křivopřísežníků, tak také mají sňatky věřících dívek přednost před panenstvím nevěřících. Avšak ani zde nemá přednost hodování před půstem, nýbrž spravedlnost před křivopřísežnictvím, a ani zde nemá přednost sňatek před panenstvím, nýbrž víra před nevěrou. Spravedliví totiž požívají potravu, když nastává potřeba, k tomu účelu, aby jako dobří páni poskytli svým služebným tělům to, co je spravedlivé a správné; ale křivopřísežníci hladoví proto, aby sloužili démonům. Takto se věřící dívky vdávají proto, aby se se svými manželi spojovaly čistě; k tomto však jsou tu nevěřící panny, aby byly pravým Bohem vystaveny smilstvu. Tak tedy jako bylo dobro to, co činila Marta zaměstnaná obsluhováním svatých, a lepším to, že Marie, její sestra, seděla u nohou Pána a „poslouchala jeho slovo“ (srov. L 10,39-40), tak chválíme dobro Zuzany v její manželské čistotě (srov. Da, Zuzana; L 2,36-37), ale přece jen před ní dáváme přednost dobru vdovy Annv a daleko více Marie-Panny (srov. L 1,27). Dobro bylo to, co činily ty, které ze svého majetku posloužily Kristu a jeho učedníkům potravou: ale větší bylo dobro těch, kteří všechn svůj majetek rozdali, aby téhož Pána mohli svobodně následovat. Ale z těch dvojic dobrých věcí. ať to, co dělali tito či co dělaly Marta a Marie, se může to lepší uskutečnit jen tak, že bude pominuto nebo ponecháno stranou to druhé. Z toho je nutno pochopit, že sňatek nelze považovat za zlo, protože vdovská čistota nebo panenská nedotknutelnost může existovat jen tehdy, upustí-li se od něj. A ani nebylo zlem to, co dělala Marta, protože kdyby se takové činnosti nebyla zdržela její sestra, nebvl by dělala to, co bylo lepší. Anebo je zlem přijmout spravedlivého nebo proroka do svého domu, protože ten, kdo chce následovat Krista k dokonalosti, ani nemá mít dům, aby mohl dělat to, co je lepší?

Dobro manželské není nezbytné

IX.9. Je zajisté třeba vidět, že Bůh nám dává i jiná dobra, která mají být žádoucí pro sebe sama, jako je moudrost, zdraví, přátelství. A zase jiná, která jsou potřebná pro něco, jako vzdělání, pokrm, ná-

poj, spánek, manželství, manželský styk; z těch věcí jsou totiž některé potřebné pro moudrost, jako vzdělání, jiné pro zdraví, jako pokrm, nápoj a spánek, další pro přátelství, jako sňatek nebo manželský styk; v něm totiž spočívá rozmnožení lidského rodu a v tom je velkým dobrem přátelská společnost. A kdo těchto dober, která jsou potřebná pro něco jiného, užívá ne k tomu, pro co byla stanovena, hřeší jednou lak, že dojde odpuštění, a jindy, že dojde zatracení. Ale dělá dobře každý, kdo jich užívá k tomu, k čemu byla dána. Pro koho tedy nejsou potřebná, dělá lépe, jestliže jich neužívá. Proto když máme těchto dober zapotřebí, chceme je dobře: ale je lépe, když je nechceme, než chceme-li je, protože nemáme-li jich zapotřebí, jsme na tom lépe. A právě tím je dobrem vdávat se, protože je dobro přivádět na svět potomky a být v rodině paní; lepší je však se nevdávat, protože je vzhledem k lidské společnosti lepší než žádat si té věci. Ale s lidským rodem je tomu už tak, že někteří, kteří si neuložili zdrženlivost, a to nejen ti, kteří žijí v manželství, nýbrž i mnozí, kteří si libují v nedovolených spojeních (protože dobrý Stvořitel činí z jejich zlých skutků to, co je dobrem), mají dostatečně početné potomstvo a hojnost pokračovatelů, aby se mohli vytvářet posvátné přátelské svazky. Z toho vyplývá, že v prvních dobách existence lidského rodu museli svatí lidé užívat tohoto nezbytného dobra sňatků, jež měli vyhledávat ne kvůli sobě, ale kvůli něčemu jinému, zejména kvůli rozmnožení Božího lidu, skrze nějž měl být prorokován a pak se i narodit Pán a Spasitel všech lidí. Ale nyní, když pro vytvoření svaté a čisté společnosti \vystává všude ze všech národů dostatečné množství duchovního příbuzenstva, je zapotřebí nabádat je k uzavírání sňatků jen pro potomstvo - v touze, aby mohli spíše využívat vydatnějšího dobra zdrženlivosti.

Manželství je určeno pro mnohé

X.10. Ale vím, proč reptají. Proč? Říkají: kdyby se všichni lidé chtěli zdržovat od veškerého sexuálního styku, jak by potom mohl trvat lidský rod? Kéž by to chtěli všichni, ovšem jen v lásce „z čistého srdce, z dobrého svědomí a z upřímné víry“ (1 Tm 1,5)! Mnohem rychleji by se naplňovala obec Boží a urychloval by se konec věku. K čemu jinému totiž zjevně vybízí apoštol, když o tom mluví: „přál

bych si totiž, aby všichni lidé byli jako já" (1 K 7,7)? Anebo zde (1 K 7.29-34): „Chci říci, bratří, toto: Lhůta je krátká. Proto ti, kdo mají ženy. ať jsou, jako by je neměli, a kdo pláče, jako by neplakali, a kdo jsou veselí, jako by nebyli, a kdo kupují, jako by nekupovali; a kdo užívají věci tohoto světa, jako by neužívali; neboť podoba tohoto světa pomíjí. Já bych však chtěl, abyste neměli starosti." A dále připouje: „Kdo je bez manželky, má na mysli to, co je Páně. jak by se Pánu líbil. Ale ten, kdo je vázán manželstvím, má na mysli světské věci, jak by se zalíbil ženě. a je rozpolcen. Žena neprovdaná nebo panna se stará o věci Páně. aby byla svatá i tělem i duchem; ta však, která je provdaná, stará se o světské věci, o to, jak by se zalíbila muži/" Proto se mi zdá, že v této době se mají spojovat manželským poutem toliko ti, kteří nemají zdrženlivost, a to v duchu této myšlenky téhož apoštola (1 K 7.9): „Je-li jim zatěžko žít zdrženlivě, ať vstoupí v manželství, neboť je lepší žít v manželství než se mučit."

Manželské soužití netoužící po dětech

11. A není pro ně hříchem ani sňatek, který by byl, kdyby se mu dávala přednost před smilstvem, menším hříchem než smilstvo, ale přece jen by byl hříchem. Co však chceme nyní namítnout proti zcela jasnému hlasu apoštola, který říká (1 K 7,36;7,28): „ať udělá, co chce", a dále: „ale i když se oženíš, nezhřešíš. A vdá-li se dívka, nezhřeší." Určitě už nelze pochybovat, že sňatek není hříchem. A tak apoštol nepřipouští sňatek v souvislosti s odpuštěním - vždyť kdo by se mohl přit o to, že je zcela nesmyslné tvrdit o těch, jimž se dostává odpuštění, že nezhřešili - nýbrž připouští v souvislosti s odpuštěním sexuální styk, k němuž dochází pro nezdrženlivost, nejen proto, aby se přivedlo na svět potomstvo, ale někdy i bez tohoto účelu: k sexuálnímu styku sňatek nenutí, působí však, že může být odpuštěn. A není-li natolik přílišný, aby byl na překážku dobře vyhrazené pro modlitbu, a nenabývá-li takové formy, která je proti přirozenosti - o tom nemohl apoštol pomlčet, když se hovořilo o zkaženostech příliš nečistých a bezbožných lidí. Ovšem styk nutný pro plození potomstva nemá v sobě vinu - a to je jediné styk manželský. Ten, který tuhle nezbytnost překračuje, nevyhovuje už rozumu, ale chťi. A přece je pro každého z manželů významné nevymáhat tento styk,

ale druhému ho oplácet, aby nehřešil neodpustitelně, když by se dopouštěl smilstva. Jsou-li však oba ovládnuti přílišnou žádostivostí, potom se dopouštějí něčeho, co s manželstvím už nemá nic společného. Mají-li však při svém spojení v oblibě více to, co je čestné, než co je nečestné, to jest to, co náleží ke sňatku, nežli to, co ke sňatku nepatří, je jim tohle podle apoštola dovoleno v souvislosti s odpuštěním: sňatek je k přechinu nepodněcuje, nýbrž je od něho odrazuje, pokud od sebe neodvracejí milosrdenství Boží buď tím, že by se o některých dnech nezdržovali (aby se věnovali modlitbám a aby touto zdrženlivostí svěřovali Bohu své prosby stejně jako postem), nebo že by dokonce měnili svůj přirozený styk v takový, který je oproti přirozenosti, což je u manželů zvlášť odsouzeníhodné.

Odsouzení nepřirozeného styku (*contra naturam*)

XI,12. Neboť když zmíněný přirozený styk překračuje svatební úmluvu, to jest účel plození potomstva, je u manželky prominutelný a u nevěstky zatratitelný. Ale styk proti přirozenosti je u nevěstky hoden prokletí, a u manželky je hoden prokletí ještě víc. Natolik tu platí uspořádání Stvořitelovo a řád stvoření, že jedno nebo jen občasné překročení je ve věcech, jichž se dovoluje užívat, i při překročení míry přípustnější než v těch, jež dovolený nejsou. A proto je možno u toho, co je dovoleno, nemírnost jednoho z manželů snášet, aby jeho chtíč nepřesl do oblasti nepovoleného. Z toho také plyně, že mnohem méně hřeší ten, kdo má neustále styk s manželkou, než kdo se třeba jen docela vzácně dopouští smilstva. Když by však muž, který pro něco takového nemá oprávnění, chtěl zůstat v ženě údu, potom více hanby má na sobě manželka, připustí-li, aby se s ním dalo, než kdyby připustila, aby se to dalo s jinou ženou. Ozdobou manželství je tedy čistota při plození potomstva a záruka opěťované tělesné povinnosti; toto je úloha sňatku, toto brání proti každému přechinu, jak praví apoštol (1 K 7,28; 36): „Ale i když se oženíš, nezhřešíš; a vdá-li se dívka, nezhřeší." A dále: „Ať činí, co chce: nehřeší, vdá-li se." Méně uměřený postup při vymáhání povinnosti od druhého z obou pohlaví se pak manželům povoluje v duchu odpuštění z důvodu, které apoštol uvedl už výše.

Svatost manželů

13. Jeho výrok (1 K 7,34): „Která není provdána, stará se o to, co náleží Pánu, aby byla svatá i svým tělem i duchem“, nelze brát v tom smyslu, abychom se domnívali, že cudná křesťanská manželka není svým tělem svatá. Vždyť přece bylo řečeno všem věrným křesťanům (1 K 6, 19): „Nevíte, že vaše těla chrámem jsou ve vás Ducha svatého, kterého máte od Boha?“ Proto jsou také svatá těla manželů, kteří zachovávají věrnost sobě i Bohu. Že této svatosti kteréhokoli z nich nestojí v cestě ani nevěřící manželský druh, nýbrž že svatost manželky je nevěřícímu muži spíše ku prospěchu a svatost muže je ku prospěchu nevěřící manželce, dosvědčuje též apoštol slovy (1 K 7,14): „Nevěřící muž je totiž posvěcen manželstvím s věřící ženou a nevěřící žena manželstvím s bratrem v Kristu.“ Onen výrok byl řečen vzhledem k tomu, že hojnější svatost mají neprovdané než provdané ženy a že této svatosti také náleží hojnější odměna na základě toho, že ono dobro je lepší nežli toto, ježto neprovdaná má na mysli jediné jak se zalíbit Pánu. Ovšem i věřící žena, která zachovává manželskou čistotu, má na mysli jak se líbit Pánu, ale samozřejmě na to myslí v menší míře, protože má na mysli také světské záležitosti, to jest jak se líbit svému muži. Apoštol totiž o nich chtěl říci, že na základě manželského pouta mohou mít jakousi možnost myslet na světské věci, to jest kterak by se líbily svým manželům.

XII.14. Ne bezdůvodně panují pochybnosti o tom, zda to řekl o všech vdaných anebo o takových, jakých je tak mnoho, že by mohly být považovány téměř za všechny. Vždyť ani to, co říká o neprovdaných (1 K 7,34): „ta, která je neprovdaná, má na mysli věci Páně, aby byla svatá i tělem i duchem“, se na všechny neprovdané nevztahuje, protože existují některé „mrtvé“ vdovy, které žijí v rozkoších (srov. 1 Tm 5,6). Avšak co se týká jakéhosi rozlišení a jakési osobitosti neprovdaných a provdaných, tu stejně jako je nadměru zavrženíhodná ta, která se uzavírá sňatku, to jest věci přípustné, ale neuzavírá se špatným činům, rozkoším, pýše, pověřivosti, zvědavosti a tlachavosti, tak je vzácná provdaná žena, která i při manželské službě nemyslí na nic jiného, než jak by se líbila Bohu tím, že se zdobí (1 Tm 2. 9-10) „ne účesy a zlatem, perlami nebo drahými šaty, nýbrž tím, co se sluší na ženy, které slibují svou zbožnost svým dobrým způsobem

života“. A právě taková manželství nám popisuje i apoštol Petr ve svém poučení (1 Pt 3,1-7): „Stejně i vy ženy, podřizujte se svým mužům; i když se někteří z nich vzpírají Božímu slovu, můžete je beze slov získat svým jednáním, když uvidí váš čistý život v bázni Boží. Pro vás se nehodí vnější ozdoba - splétat si vlasy, ověšovat se zlatem, střídat oděny- nýbrž to, co je skryto v srdci a co je nepomíjitelné: tichý a pokojný duch; to je před Bohem převzácné. Tak se kdysi zdobily svaté ženy, které doufaly v Boha. Podřizovaly se svým mužům, tak jako Sára poslouchala Abrahama a „nazvala jej Pánem“. Vy jste jejími dcerami, jednáte-li dobře a nedáte se ničím zastrašit. Stejně i muži: když žijete se svými ženami, mějte pro ně porozumění, že jsou slabší; a prokazujte jim úctu, protože jsou spolu s vámi dědičkami daru života. Tak vašim modlitbám nebude nic překážet.“ Nepomýšlejí tedy takové manželky na to, co náleží Pánu, kterak by se Pánu líbily? Ale takové sňatky jsou velmi vzácné - kdo to popře? - a při této vzácnosti téměř všichni manželé, kteří jsou takoví, byli sňatkem spojeni ne proto, aby se takovými stali, ale stali se takovými po spojení sňatkem.

Sňatky dávných otců pro rozmnožení počtu stoupenců

XIII.15. Kterí současní křesťané, nevázaní manželským poutem a mající sílu zdržet se veškerého sexuálního styku, když by viděli -jak je psáno (Kaz 3,5) - že „je čas ne objímat, ale objímání zanechat“, by si raději nezvolili uchovávání vdovské nebo jiné zdrženlivosti než snášení tělesných útrap, bez nichž manželské svazky nemohou existovat - abychom pomlčeli o ostatním, čemu se apoštol vyhýbá - když je k tomu nenutí žádná povinnost plynoucí z lidského společenství? Ale když už pod nadvládou chtiče vstoupili do manželství, pokud jej poté přemohli, tu, protože není dovoleno manželství rozvázat stejně, jako bylo dovoleno je vůbec neuzavírat, stanou se takovými, jak o nich prohlašuje uzavírání sňatku: buď ve vzájemné shodě vystoupí na vyšší stupeň svatosti, nebo - nejsou-li takoví oba dva - bude ten, kdo takový je, nikoliv vymahatelem, ale splácejícím dlužníkem a ve všem konání zachová čistou zbožnou svornost s druhým. Avšak za oněch dob, kdy ještě tajemství naší spásy zahalovaly výroky proroků, uzavírali sňatky z povinnosti rozmnožovat potomstvo i ti, kteří byli takovými už před sňatkem, nikoli že by byli zdoláni žá-

dostivostí, nýbrž že byli vedeni zbožnou povinností. Ten, kdo pilně a pozorně čte, jakým způsobem se stýkali s manželkami, ačkoli jednomu muži bylo povoleno mít i více žen, k nimž se chovali cudněji. než jak se nyní ke své jediné ženě chová kdokoli z těch, u nichž můžeme shledat, co jim v rámci odpuštění povoluje apoštol - tedy ten, kdo toto pilně a pozorně čte, nepochybuje, že kdyby těmto lidem byla bývala poskytnuta taková volba, jaká byla po zjevení Nového zákona dána slovy Páně (Mt 19,12): „kdo to může pochopit, pochop!“, že by se této možnosti byli s radostí chopili. Měli totiž ty ženy pro dílo plodení, nikoli „v nemoci touhy, jako kmeny, které neznají Boha“ (srov. 1 K 7,6). A to je tak závažná věc, že dnes se mnozí snadněji zdržují od všeho obcování po celý život, než aby dodržovali míru nemít styk jinak než kvůli potomstvu, jsou-li vázáni manželstvím. Máme jistě mezi oběma pohlavím mnohé zdrženlivé bratry a spolupodílníky na nebeském dědictví, at už okusili sňatek či at zůstali veškerým takovým stykem nedotčeni. Jistě je jich bezpočet. Kterého z nich - ať z těch, kteří jsou A- manželství, ať z těch, co bvli - jsme v sotikromém hovoru slyšeli, že by naznačil, že se se svým druhem v manželství nikdy nespojil jinak než s nadějí na početí? Co tedy apoštolové přikazují manželům, to je obsahem sňatku: co však připouštějí jako odpustitelné anebo co překážá modlitbám, k tomu sňatek nenutí, ale snáší to.

Konkubinát nemá oprávnění ani kvůli potomkům

XIV. 16. A tak kdyby náhodou - nemám ponětí, zda se to může přihodit a spíše si myslím, že k tomu dojít nemůže - ale přece jen, kdyby náhodou krátkodobá konkubína zatoužila mít z tohoto styku právě jen děti. tti ani tak nelze tomuto spojení dávat přednost přeci sňatkem, který tak činí odpustitelným způsobem, je totiž třeba brát v úvahu to, co patří ke sňatku, a ne to, co je věcí snoubících se a užívajících sňatku příliš neúměrně. Vždyť přece ani loupež nemůže být ospravedlněna tím, že by někdo nespravedlivým násilím vnikl na pole a užíval jej tak, že by z jejich výnosů udílel štědré almužny. Ani nelze vinit směrnicí občanského zákona, kdyby zas někdo jiný jako lakomec lpěl na otcovské půdě, byť získané právem, že se díky jí stal oprávněným vlastníkem; ani nelze chválit zvrácenost tyranské vlády, i kdyby tyran jednal se svými podřízenými s královskou šlechtností,

ani nelze kárat úřad královské moci, i kdyby král běsnil s tyranskou ukrutností. Je totiž něco jiného chtít užívat spravedlivě moci bezprávně získané, a něco jiného je nespravedlivě užívat oprávněné moci. A právě tak krátkodobé konkubíny, provádějí-li styk za účelem rození dětí, neospravedlňují svůj konkubinát, ani provdané ženy nevnášejí do svatebního řádu přečin, dopouštějí-li se s manžely bujných rozpustilostí.

17. Je jasné, že ze špatných spojení se mohou později, po čestném ujednání, stát řádné sňatky.

Nerozlučitelnost manželství. Odmítnutí starých praktik

XV. Ale manželství jednou uzavřené v obci našeho Boha, kde také sňatek z právního spojení dvou osob v sobě nese jakousi svatost, nemůže být zrušeno jinak nežli smrtí jedné z nich. Manželský svazek totiž přetrvává, i když by ze zřejmé neplodnosti nenásledovalo potomstvo, kvůli němuž byl uzavřen, takže i když manželé vědí, že nebudou mít děti, není jim dovoleno rozvést se a manželsky se spojit s jinými, třebaš toliko kvůli potomstvu. Kdyby to udělali, dopouštějí se s těmi, s nimiž se spojí, cizoložství, přestože zůstávají manželi. Avšak přibrat si přímo z ženiny vůle jinou, z níž by se narodily společné děti - ze semene jedné a ze spojení s ní, ale s právní platností té druhé, bylo ti dávných předků dovoleno. Zda je to přípustné i dnes. to bych hned tak nechtěl tvrdit. Neexistuje tu totiž nutná potřeba dalšího potomstva, jaká byla tehdy, kdy bylo i plodným manželům dovoleno brát si jiné ženy navíc kvůli početnějšímu potomstvu, což dnes jistě dovoleno není. Neboť tajemná rozdílnost časů přináší tak velké množství příležitostí pro správné konání nebo nekonání něčeho, že dnes udělá lépe ten, který si nevezme ani jednu, bude-li schopen žít ve zdrženlivosti. Tehdy si však bez hříchu brali i více žen ti, kteří bv mnohem snadněji mohli žít zdrženlivě, ovšem v té době zbožnost vyžadovala něco jiného. Stejně tak jako moudrý spravedlivý, který už „touží být rozloučen a být spolu s Kristem“ (Phil 1,23) a těší se tím, co je nejlepší, přijímá potravu už ne z touhy po zdejších životě, ale z povinnosti postarat se o to, aby zůstal v těle, což je nezbytné kvůli jiným, tak také bylo pro tehdejší svaté muže spojovat se s ženami v právoplatném manželství povinností, nikoli rozkoší.

XVI.18. Čím je pokrm pro lidské zdraví, tím je sexuální styk pro zdraví rodvi. Jedno ani druhé není bez tělesného potěšení; to ovšem, je-li uvedeno na pravou míru, drží-li je na uzdě uměřenost a užívá-li se jej přirozeně, nemůže být chťíčem. A čím je pro udržení života nedovolený pokrm, tím je při vyhledávání potomstva sexuální styk smilný nebo cizoložný. Čím je při nemírnosti žaludku a hrdla zakázaný pokrm, tím je v rozkoši, která si nehledá potomstvo, nedovolený sexuální styk. A co je u povoleného pokrmu některým lidem nemírná chuť k jídlu, tím je mezi manželi onen prominutelný styk. Jako je lepší zhynout hladem než krmit se oběťmi nepravým bohům, tak je lepší umřít jako bezdětný nežli dosáhnout potomstva nepovoleným stykem. Ať však děti přicházejí na svět z jakéhokoli styku, budou z nich čestní a bezúhonní lidé, nebudou-li následovat poklesky svých rodičů a budou-li řádně uctívat Boha. Lidské sémě, ať z jakéhokoliv člověka, je přece věcí stvořenou Bohem a zle se povede těm, kteří je budou uznat špatně, ono samo ale špatné nikdy nebude. Avšak stejně jako cizoložství nijak neospravedlňuje to, že z něj vzejde dobrý potomek, tak také za špatného potomka řádných manželů - rodičů nemůže sňatek. Proto tak jako otcové doby Nového zákona pobírali svou výživu za povinnost udílet rady, ač ji přijímali s přirozeným teleným potěšením, přece je rozhodně nebylo možno srovnávat s potěšením těch, kteří se živili pohanskými oběťmi, anebo těch, kteří sice požívali povolené pokrmy, ovšem nestřídmě, tak také otcové doby Starého zákona uléhali po boku žen, avšak tohle jejich přirozené potěšení rozhodně neznamenal nevázanou, rozumu zbavenou či hříšnou rozkoš, a nelze je přirovnávat ke smilným hanebnostem nebo k nestřídmosti manželů. Vždyť toutéž žilou lásky měli být přiváděni na svět synové oné matky - Jeruzaléma - nyní duchovně, tehdy tělesně, ale rozdílné skutky našich otců byly dány pouze rozdílností doby: tak bylo nezbytné, aby se tělesně spojovali i na tělo nevázaní proroci, stejně tak jako bylo nezbytné, aby se tělesně živili i na tělo nevázaní apoštolové.

XVII.19. Ať je tedy nyní jakýkoli počet žen, jimž se může říci (1 K 7,9): „je-li jim zatěžko žít zdrženlivě, ať vstoupí v manželství“, nelze je porovnávat se svatými, které tehdy rovněž vstupovaly do manželství. Manželství samozřejmě existuje u všech národů z téhož důvodu, totiž pro zrození potomků; ať jsou potom jakkoliv, sňatek byl zřízen k tomu, aby se narodili řádně a počestně. Lidé, kteří nejsou schopni žít zdrženlivě, jako by do manželství směřovali vzhůru po stupních důstojnosti, avšak ti, kteří by se bez problémů zdrželi, kdyby jim to byly dovolily způsoby oné doby, do manželství jaksi sestoupili níže po stupních zbožné úcty. A proto jsou sňatky obojích stejně dobré, pokud jsou to sňatky kvůli plození potomstva, ale dnešní manželé s tehdejšími srovnávat nelze. Ti současní mají totiž to, co se jim povoluje v rámci odpuštění vzhledem k důstojnosti sňatku, ač to ke sňatku nenáleží, to jest to, co překračuje nezbytný způsob plození, a to oni dávní nemají. Ale ani ty, pokud se snad dnes najdou, kteří v manželství hledají a žádají jen to, kvůli čemu byl sňatek zaveden, nelze s oněmi dávnými srovnávat. U současných manželů je totiž tělesnou věcí i sama touha po dětech, u dávných to však byla věc duchovní, jelikož se shodovala s tehdejšími pojetím posvátna. Nyní si ovšem ani někdo dokonalý ve zbožnosti nepřeje mít potomky pouze duchovně, v tehdejších dobách však patřilo k projevu samotné zbožnosti i tělesné množení potomstva, neboť plození onoho lidu bylo zvěstovatelem příštích věcí a vztahovalo se k uspořádání světa, jak je zvěstovali proroci.

Muži a ženy dávných dob

20. A jako jednomu muži bylo dovoleno mít i více žen, tak nebylo jedné ženě stejně povoleno mít více mužů, a to dokonce ani kvůli potomstvu (v případě, že by snad ona rodit mohla, kdežto on plodit nemohl). Podle skrytého zákona přírody miluje totiž to, co stojí v čele, jedinečnost, ale vše podřízené se poddává nejen vždy jedno jednomu, nýbrž, připouští-li to přirozený nebo společenský systém, podrobuje se jich docela pěkně i více jednomu. Proto nemá jeden otrok více pánů tak, jako více otroků má pána jednoho. A také se

o žádné svaté ženě nedočkáme, že sloužila dvěma nebo více žijícím manželům. Čtème však, že více žen sloužilo jednomu muži, když to připouštěla společnost onoho kmene a když k tomu vybízela doba: neodporuje to totiž přirozené podstatě manželství. Větší počet žen může být jistě oplodněn jedním mužem, avšak jedna žena nemůže být oplodněna vícerymi muži - v tom právě spočívá síla základních prvků, právě tak jako se náležitě podřizuje mnoho duší jedinému Bohu. Proto pro duše neexistuje jiný pravý Bůh než ten jediný, avšak jedna duše může být mnohými nepravými bohy přivedena ke smilstvu, nikoli k plodnosti.

Jednota manželství.

Dávné manželky jsou obrazem církve z různých národů

XVIII.21. Protože však se jediná obec budoucnosti skládá z četných duchů, kteří mají jedinou mysl a jediné srdce (srov. Sk 4,32) zaměřené k jedinému Bohu (tato dokonalost naší jednoty nastane po této životní cestě, jakmile myšlenky všech nebudou ani vůči sobě navzájem skryty), ani se v někom mezi sebou svážit), je svátost manželství naší doby postavena na jednom muži a jedné manželce tak, aby biskupovi bylo možno ustanovit do úřadu pouze „muže jediné ženy“ (srov. 1 Trn 8.2; Tt 1.6). To pochopili velmi bystře ti, kteří usoudili, že ustanoven nemá být ani ten, kdo už měl jinou ženu ještě jako katechumen (v době přípravy na křest) nebo jako pohan, [de tu totiž o svátost, nikoliv o hřích, neboť křtem se všechny hříchy odpouštějí. Ale ten, kdo pravil (1 K 7,28;36): „Ale i když se oženíš, nezhrěšíš. A vdá-li se dívka, nezhrěší“, a dále: „Ať udělá, co chce: nehřeší“, dal dostatečně najevo, že sňatek není hříchem. A pro posvátno svátosti bylo nikoliv nesmyslně rozhodnuto, že - stejně jako nemůže být po svém křtu vysvěcena mezi Boží panny žena, byť byla zhanobena ještě v době přípravy na křest (jako katechumena) - i ten, kdo překročil počet jedné ženy, se nedopustil nějakého hříchu, nýbrž ztratil náležitou normu, a to nikoli vzhledem k zásluze dobrého života, ale pro kvalifikaci k ustanovení do církevního úřadu. A stejně jako byl větší počet manželek dávných otců znamením našich budoucích církevních sborů ze všech národů a podřizovaných jednomu muži - Kristu, tak je i náš biskup, muž jediné ženy, znamením jednoty složené ze

všech národů a podřizované jedinému muži - Kristu, která se naplní tehdy, až odhalí (1 K 4,5), „co je skryto ve tmě“, a až „zjeví, co je skryto v srdci“, aby se tehdy „každému dostalo chvály od Boha“. Nyní existují zřejmé i skryté neshody i při neporušené lásce mezi těmi, kteří mají být v budoucnu jedno a v jednom - a ty už potom nebudou. Jako byla za onoho času svátost sňatku s více ženami znamením budoucího množství všech pozemských národů podřizovaných Bohu, tak je v naší době svátost sňatku s jedinou ženou znamením budoucí jednoty nás všech, podřizované Bohu v jediné nebeské obci. A tak jako nebylo ani tehdy povoleno sioužit dvěma nebo více mužům tak, že by žena přešla za mužova života do manželství s jiným, tak to není povoleno ani nyní a nikdy to povoleno nebude. Odpadnout od jednoho Boha a vejít do cizoložné pověřivé víry druhého je vždy zlem. A ani kvůli početnějšímu potomstvu neučinili naši svatí to, co prý udělal Říman Cato, že za svého života postoupil svou manželku jinému, aby naplnila i jeho dům dětmi (srov. Plútarchos. Cato Mladší 25). U našich sňatků je přece závažnější posvátno svátosti než plodnost lůna.

22. jestliže se tedy ani ti, kteří se se svými manželskými druhy spojují pouze kvůli plození, kvůli němuž je sňatek ustanoven, nemohou srovnávat s našimi otci, kteří si přáli děti jinak nežli tihle dnešní - vždyť přece Abraham, který měl přikázáno obětovat svého syna, bez bázně a v oddanosti neušetřil - ač jediného - toho, kterého získal po tak velké beznaději, kdyby neoddalil svou ruku, když byl zadržen tím, na jehož rozkaz ji pozvedl.

XIX. Zbývá potom, abychom se podívali, zda aspoň ty z našich, kteří se ovládají, lze porovnávat s oněmi sevzanými otci, pokud by už ovšem tihle neměli dostat přednost před těmi, pro které jsme doposud nenašli ty, které bychom s nimi srovnávali. Ve sňatcích oněch otců bylo totiž větší dobro, než které je vlastní sňatkům, před než je bezesporu třeba umístit dobro zdrženlivosti, neboť oni si ze svých sňatku nepřáli mít sým z takové povinnosti, jakou jsou vedeni tihle dnešní - z jakéhosi pocitu smrtelné přirozenosti, která hledá náhradu za úbytek. Kdo potom tohle dobro popírá, ten neví, že Bůh je stvořitelem všech statku - od nebeských až po pozemské, od nesmrtelných až po smrtelné. Avšak bez tohoto smyslu pro plození potomstva nejsou ve svém nitru ani šehny a zejména ne ptáci, u nichž se jasně projevuje péče o stavění hnízda a jakási podobnost s manželstvím pro

současné přivádění na svět a poskytování výživy. Tenhle pocit smrtelné přirozenosti, jehož osobitá čistota je spolu s přístupujícím k ní uctíváním Boha, jak to někteří pochopili - v plodu třicetiletého (srov. *O posvátném panenství* 45), překonávali potom svou daleko počestnější myslí ti, kteří ze svých sňatků hleděli získat kvůli Kristovi syny proto, aby se jeho pokolení odlišovalo od ostatních národů tělem, stejně jako se Bohu zalíbilo zařídít, aby právě toto mělo při jeho zvěstování proroky větší váhu než ostatní věci, ježto bylo dopředu hlášáno i to, z jakého rodu a z jakého kmene má přijít v lidském těle. Bylo tedy daleko větším dobrem, než jsou čisté sňatky našich věrných, to, co otec Abraham poznal ve svém stehnu, pod něž poručil vložit ruku svému sluhovi, aby ten složil přísahu stran manželky, kterou by měl pojmut jeho syn (srov. Gn 24,2-3). Když potom kladl ruku pod stehno člověka a při Bohu nebes přísahal, co jiného tím potom naznačoval než to, že v těle, které vzejde z onoho těla, přijde Bůh nebes? Dobrem je těch¹ sňatek, a jím spojení manželé jsou o tolik lepší, oč čistší a věrnější se bojí Boha. zvláště pokud by svým potomkům, které si přejí tělesně, poskytovali výživu i duchovně.

Zákon o čistotě nebrání uzavření manželství

XX.23. Tím, že Zákon Boží prikazuje, aby se člověk očistil i po manželské souloži, neprohlašuje ji ani za hřích, pokud není taková, která se připouští v rámci odpuštění a která i jako přílišná stojí v cestě modlitbám. Ale stejně tak jako když Zákon ukládá mnohé věci mezi tajemství a do temnot příštích dob, je do semene uložena jakási hmotná beztvářost, která když dostane tvar, vydá lidské tělo na označení beztvářého a nevzdělaného života. Protože je patřičné, aby se člověk od této beztvářosti očistil utvářenou podobou učení a vzděláním, prikazuje se na znamení toho ona očista po vypuštění semene. A ani ve snech se tak neděje ke hříchu, a přece i zde se očista nařizuje. Anebo kdyby někdo považoval za hřích i toto v domnění, že k tomu dochází pouze z nějaké takové žádostivosti - což je nepochybně liché - zda potom jsou hříchem žen i obvyklé měsíční záležitosti? A přece též starobylý Zákon prikazuje (Lv 15), aby se od nich ženy očistily, dojista pro samu hmotnou beztvářost, která se po oplodnění dostává do stavby těla. Nadto tím, že vytékají bez tvaru,

chtěl Zákon, aby se touto beztvářostí naznačila duše, která je nepatřičně plytká a bez utvářeného učení rozvolněná, a že má nabýt svůj tvar, naznačuje tím, že prikazuje takový tělesný výtok očistit. A konečně, copak je hříchem i umřít, anebo není pohřbení mrtvého i dobrým skutkem lidskosti? Očištění je potom nařízeno proto, že si ce není hříchem mrtvé tělo, když je opouští život, ale že to naznačuje hřích duše, která byla opuštěna spravedlností.

Zdrženlivost dávných otců a křesťanů

24. Sňatek je, pravím, dobro, a proto i proti všem pomluvám může být hájen s dobrým důvodem. Se sňatky svatých otců se snažím ovšem porovnávat ne nějaké sňatky, ani nějakou zdrženlivost, ba dokonce ani ne sňatky se sňatky - neboť ve všem je dán smrtelné lidské přirozenosti rovný úděl, protože však nenacházím v manželství lidi, které bych srovnával s oněmi, kteří je prožili zcela jinak, je třeba hledat, kteří omezující se dnešní lidé by mohli být porovnáváni s oněmi dávnými sevzdanými. Leda že by se snad mohl zdržet od sňatku kvůli nebeskému království Abraham, který mohl jedinou záruku pokolení, pro kterou je sňatek drahocennou věcí, bez bázně obětovat právě kvůli nebeskému království.

Výtečnost zdrženlivosti. Ctnost skrytá a projevující se

XXI.25. Zdrženlivost není ovšem ctností těla, nýbrž duše. Ctnosti duše se pak někdy projevují v činu, jindy se skrývají v trvalém vnitřním založení - tak jako když mučednická ctnost vystoupila a projevila se ve snášení muk. Ale právě takovou ctnost má kolik duší, jimž se nedostává zkoušky, ve které by to, co je uvnitř v dohledu Boha, vystoupilo i do pohledu lidí a nezačalo by existovat až v té chvíli, nýbrž by se začalo v té chvíli stávat známým! To totiž bylo již v [obově snášenlivosti (srov. Jb 1,20), kterou Bůh znal a kterou dosvědčoval, ale která se lidem stala známou až touto zkouškou; to potom, co se skrývalo uvnitř, není tím, co bylo vneseno zvenčí, zrozeno, nýbrž prozrazeno. Jisté měl i Timoteus ctnost zdržovat se od vína, kterou mu Pavel nevzal svým napomenutím (1 Tm 5.23): „kvůli svému žaludku a kvůli svým častým nemocem mírně užívej vína“ - ostatně zde dával

škodlivé ponaučení, aby kvůli tělesnému zdraví docházelo v duši k narušení ctnosti, ale protože se touto ctností mohlo vyléčit to, co káral, byla užitečnost pití tělu upravena tak, aby v duši zůstávalo trvalé vnitřní založení - sebeovládání. Samo vnitřní založení je tím, čím se vyvíjí činnost, je-li toho zapotřebí; když se potom nevyvíjí, může být probuzena, ale není toho třeba. Toto vnitřní založení pro zdrženlivost od soulože nemají ti, jimž je určen výrok (1 K 7,9): „Jestliže se nezdrží, ať vstoupí v manželství." Mají je pak ti, jimž se říká (Mt 19,12): „Kdo to může pochopit, pochop!" Pozemských dober nezbytných pro něco jiného využívaly dokonalé duše pomocí tohoto vnitřního založení pro zdrženlivost, aby jimi nebyly zavazovány a aby jich mohly i neužívat, kdyby toho nebylo třeba. A ne každý jich užívá dobře, pokud to není ten, kdo jich může také neužívat. Ovšem mnozí se snadněji zdrží, aby neužívali, než aby se ovládali a tížili dobře; nikdo přece nemůže užívat rozumně než jen ten, kdo může i trvale neužívat. Z tohoto svého vnitřního založení říkával i Pavel (F/p/4,1 2): „Dovedu trpět nouzi, dovedu mít hojnost." Ovšem trpět nouzi může kdokoli, ale umět nouzi snášet je vlastností velkých duchů. Stejně tak kdo nemůže mít hojnost? Avšak umění mít hojnost patří jen těm, které hojnost nekazí.

Kristův příklad

26. Aby se však mohlo jasněji pochopit, kterak se ctnost nachází v trvalém vnitřním založení, i když není činná, promluvím o příkladu, o kterém nikdo z katolických křesťanů nepochybuje. Že náš Pán, ježíš Kristus, v pravé lidské podobě hladověl a žíznil, pojedl a napil se, o tom není na pochybách nikdo z těch, kdo jsou věřícími na základě jeho evangelia. Nebyla v něm ctnost zdrženlivosti od jídla a pití tak velká, jaká byla v Janu Křtiteli? (Mt 11,18-19): „Přišel Jan, nejedl a nepil - a říkají: Je posedlý. Přišel Syn člověka, jí a pije - a říkají: Hle, milovník hodů a pitek, přítel celníků a hříšníků!" Neříkají se snad taková slova proti jeho služebníkům, našim otcům, kteří užívali světa jinak, pokud se týká souložení: Hle, rozkošníci a sprostáci, milovníci žen a neřestí? A ovšem jako nebylo pravdou to, co bylo řečeno o Onom - třeba bylo pravdou, že se nezdržoval od jídla a pití jako Jan - sám totiž řekl zcela otevřeně a naprosto po pravdě

(Mt 11,18-19): „Přišel Jan. nejedl a nepil. Přišel Syn člověka, jí a pije" - tak ani toto není pravdivé na oněch otcích, ačkoliv nedávno přišel apoštol Krista, nesevzdaný a neplodící, o němž mohou pohané říci: byl to mág; potom však přijde prorok Kristův uzavírající sňatky a plodící syny, o němž mohou manichejci říci: byl to muž pro ženy. „Ale moudrost je ospravedlněna svými potomky" (Mt 11,19). což připojil Pán, když pronesl ona slova o Janovi a o sobě. „Moudrost je ospravedlněna." pravil, „svými potomky" (Mt 1 1.19), kteří vidí, že ctnost zdrženlivosti se vždy musí nacházet v trvalém vnitřním založení, avšak projevovat se podle příhodnosti poměrů a okolností v činu. Právě tak se projevila ctnost snášenlivosti u svatých mučedníků v jejich činu, avšak u ostatních stejně svatých byla přítomna ve vnitřním založení. Právě tak jako není nerovná odměna za snášenlivost u Petra, který byl mučen, a u Jana, který mučen nebyl, tak také není nerovná odměna za zdrženlivost v Janovi, který nezakusil žádný sňatek, a v Abrahamovi, který zplodil potomky. A jak svobodný stav prvního. tak manželství druhého bojovalo pro Krista v dobách od sebe vzdálených, ale Jan projevoval zdrženlivosti činem, kdežto Abraham ji měl toliko ve svém založení.

Zdrženlivost dávných otců a zdrženlivost křesťanů

XXII,27. A tak v té době i zákon následující bezprostředně dny patriarchů vyřkl prokletí pro toho, kdo by nevydal sémě v Izraeli, i pro toho, kdo mohl a nevydával, i když je měl (Dt 25): od té doliv však, co se (srov. Ga 4,4) „naplňuje stanovený čas", aby se mohlo říci (Mt 19,12): „Kdo může pochopit, pochop!", tedy od onoho času až podnes a dále potom až do konce světa ať se ten, kdo je má, má k činu, a ten, kdo by tomu nechtěl, ať předstírá, že sémě nemá. A proto je těmi, kteří kazí špatnými řečmi dobré mravy (srov. 1 K 15,33), s lichou a planou zchytralostí řečeno křesťanovi, který je zdrženlivý a odmítá sňatek: Tys tedy lepší než Abraham? A když by on toto uslyšel, nechť se tím potom nedá zmást a neosmělí se říci Lepší!, a nechť ani neustoupí od svého záměru, neboť jedno neřekne po pravdě a druhé neučiní správně, ale ať řekne: Já ovšem nejsem lepší než Abraham, avšak čistota neženatých je lepší než čistota manželská: Abraham v jedné z nich žil, ale obě měl ve svém vnitřním založení.

Manželství prožil ovšem v čistotě; ale čistý mohl být i bez manželství, ale to tehdy nebylo žádoucí. Opravdu nežiji snadněji v manželství, v němž žil Abraham, než žiji v manželství tak, jak právě v něm Abraham žil; proto jsem lepší než ti, kteří pro nezdrženlivost své duše nemohou co já, nikoliv než ti, kteří pro odlišnost doby nevykonali to, co já. To, co teď dělám já, bývali by oni konali lépe, kdyby to tehdy bylo nutno konat; co však vykonali oni, to bych já tak nevykonat, kdyby se to mělo dát nyní. Anebo cítí-li se ten člověk takovým a ví, že by byl v případě svého vstupu do manželství z nějaké náboženské povinnosti při své nenarušené a ve vnitřním založení stále trvající ctnosti zdrženlivosti právě takovým manželem a takovým otcem, jakým byl Abraham, ať potom tomu za slova chytajícimu tazateli směle a otevřeně odpoví: Nejsem sice než Abraham lepší, rozuměj tím druhem zdrženlivosti, který on nepostrádal, i když to nedával najevo; nemám něco jiného, ale něco jiného dělám! Ať tohle otevřeně řekne, protože nebude nerozumný, i kdyby se chtěl vychloubat - říká totiž pravdu (2 K 12,6). Jestliže však se tomu vyhýbá, aby si někdo o něm nemyslel, že je víc, než co na něm vidí anebo co od něho slyší, ať se vyhne záludnosti tohoto dotazu a odpoví ne na to, co se týká osoby, ale co se vztahuje k věci, těmito slovy: kdo tak mnoho zmůže, ten je takový, jakv byl Abraham: ale může nastat i to, že v nitru toho, kdo nežije v takovém manželství jako Abraham, je ctnost zdrženlivosti menší: přece však je větší než v duši toho, kdo manželskou čistotu podržel proto, že více nemohl. Tak i neprovdaná žena, která (1 K 7,34) „se stará o věci Páně, aby byla svatá tělem i duchem“, ať odpoví, až uslyší takového bláhového wptávače říkat: Ty jsi tedy lepší než Sára?: Já jsem lepší, ale než tv ženy, které jsou bez této ctnosti zdrženlivosti, což neplatí o Sáře. Ona totiž s touto ctností naložila tak, jak se to shodovalo s onou dobou, a toho já jsem zbavena, takže se i na mém těle projevuje to, co ona uchovávala ve své duši.

Hodnota zdrženlivosti

XXIII.28. Ovšem kdybychom porovnávali oba případy, potom nelze být nijak na pochybách o tom, že čistota zdrženlivosti je lepší než čistota manželská, ačkoliv dobrem je obojí; porovnáváme-li však lidi, potom je lepší ten, kdo má v sobě dobra více než druhý. Dále

ten, kdo má více dobra stejného druhu a má to, čeho je méně; ten však, kdo má toliko to, čeho je méně, nemá dojistu to, čeho je více. V šedesáti je totiž obsaženo i třicet, avšak ve třiceti není i šedesát. Že neděláme to, co bychom mohli, nespočívá v nedostatku naší ctnosti, přestože to patří k našim povinnostem: někdo může být naplněn milosrdenstvím, a přitom nenajde nuzné, kterým by je mohl prokázat.

29. Sem patří i to, že se lidé s lidmi porovnávají nesprávně na základě nějakého jednoho dobra. Může totiž dojít k tomu, že jeden nemá něco, co má druhý, ale že má to, co je třeba cenit více. Vždyť větší je dobro poslušnosti nežli dobro zdrženlivosti. Autoritou našich spisů se pak nikdy neodsuzuje sňatek, avšak neposlušnost se nikdy nepromíjí. Představíme-li si tedy pannu, která jí chce zůstat trvale, ale přece jen neposlušnou, a vedle ní dívku zasnoubenou, která by nemohla pannou trvale zůstávat, ale přece jen je poslušná, potom kterou z nich máme prohlásit za lepší? Tu, která zaslouží méně chvály, než kdyby zůstala pannou, anebo tu, která je hodná odsouzení, přestože pannou zůstává? Kdybys takto porovnával opilství propadlou pannou se střízlivou provdanou, kdo by byl na rozpacích vytknout stejný nálezn? Sňatek a panenství jsou ovšem dobra, z nichž je větší druhé. Avšak z dvojice střízlivost-opilost nebo poslušnost-vzdorovitost jsou první pojmy dobra, druhé zla. Lepší je však mít všechna dobra, třebaš menší, nežli velké dobro spolu s velkým zlem, protože i u tělesných dober je lepší mít postavu jako Zacheus (srov. L 19,2-3) spolu se zdravím než jako Goliáš (1 S 17,2) s horečkou.

Zdrženlivost a poslušnost

30. Zcela správně se hledá ne to, zda se naprosto neposlušná pan-na může porovnávat s provdanou, nýbrž zda méně poslušná s více poslušnou, neboť i ona představuje svatební čistotu, a je proto dobrem, ale menším než panenská čistota, je tedy v dobru poslušnosti menší o tolik, oč větší je v dobru čistoty; porovnává-li se jedna s druhou, tti ten, kdo posuzuje, které dát přednost, srovnává nejdřív samu čistotu s poslušností a shledá, že jakousi matkou všech ctností je poslušnost. A proto také může být poslušnost bez panenství, neboť panenství vychází z. předsevzetí, nikoliv z nařízení. Onou poslušností nazývám potom stav, kdy se poslouchá příkazů. A proto poslušnost

vůči nařízení může sice existovat bez panenství, ale bez čistoty být nemůže. Vždyť k čistotě se vztahuje nekurvit se, necizoložit, neposkvrňovat se žádnou nepřipustnou souloží: ti, kdo toho nedbají, postupují proti božským nařízením, a jsou proto vykázáni z ctnosti poslušnosti. Panenství však může být bez poslušnosti proto, že žena poté, co se rozhodla pro panenství a co si své panenství sřeží, může těchto nařízení nedbal. Stejně tak však známe četné svaté panny hubaté, zvědavé, pijící, hádavé, lakotné i pyšné; to všechno je proti poslušnosti a dopadá na ně jako na samotnou Evu obvinění z neposlušnosti. Proto je třeba dávat přednost nejen poslušné před neposlušnou, ale má ji mít i hodně poslušná provdaná žena před méně poslušnou pannou.

31. Pro tuto poslušnost byl onen otec (tj. Abraham, srov. *Retract.* 2,22,2) připraven pozbyt svého jediného syna, kterého by sám zabil. Zcela právem jsem tu řekl „jediného“, o němž uslyšel od Pána (Gn 21.12): „Tvé potomstvo bude povoláno z Izáka.“ Oč potom ochotněji by poslechl, aby byl i bez manželky, kdyby se mu to přikazovalo! Proto se ne nadarmo často díváme tomu, že někteří lidé obojího pohlaví, ač se zdržují od veškeré soulože, jsou poslušní těmto příkazům jen nedbale, když se s takovým zápalem dali do toho neužívat povolené. Proto kdo pochybuje, že s výtečností oněch potomky zplodivších svatých otců a matek jsou nesprávně srovnávání plodní muži a ženy naší doby, ač všeho souložení prosti, tak v ctnosti poslušnosti ve srovnání s nimi nedoroslí, i kdyby těmto svatým lidem chybělo i na vnitřním založení to, co je zřejmé v činnosti lidí dneška? Ať potom následuje mužská mládež Beránka se zpěvem nové písně na rtech, tak jak je psáno ve Zjevení (Zj 14.4): „ti, kdo neporušili svou čistotu se ženami“ - a to pro nic jiného, než že ony zůstaly pannami. Ať se proto nedomnívají, že jsou lepší nežli oni první svatí otcové, kteří v manželství žili, abych tak řekl, manželsky náležitě. U styku se ženami je potom obvyklé to, že je pro ně poskvrnou, jestliže se na nich spásá něco tělesným spojením, které přesahuje nezbytnost přivedení potomků, byť by se tak stalo odpustitelným způsobem. Vždyť co má potom usmířit odpuštění, jestliže tento postup vůbec neposkvrňuje? Bylo by potom divné, kdyby tímto poskvrněním zůstávali nedotčeni jinoši následující Beránka, kdyby nezůstávaly panny?

Trojí dobro manželství

XXIV.32- Zkrátka u všech národů a ti všech lidí spočívá dobro manželství v plození potomků a v důvěře k jeho čistotě; a to dobro, které se vztahuje k Božímu lidu, spočívá i v nedotknutelnosti svátosti; pro ni je hříšné, aby se žena, která odchází z manželství, dokonce i propuštěna manželem, vdávala za jiného, pokud její muž žije, i kdyby to bylo z důvodu porození potomka: ačkoliv to je jediný důvod, pro který se sňatek uskutečňuje, tu se ani v případě, že k tomu nedochází, manželské pouto nerozvádí jinak než smrtí manžela. Je tomu tak stejně jako při ustanovení kněžstva před shromážděným lidem, kdy i v případě, že ustanovení nebylo doprovázeno shromážděním lidu, zůstává svátost ustanovení - *sacramentum ordinationis* - na těch, kteří byli takto ustanoveni, v platnosti. A kdyby byl někdo odvolán ze svého úřadu pro nějaký poklesek, tu nezůstane bez svátosti Páně, která už mu byla jednou vtisknuta a která tak přetrvává až do posledního soudu. Že se sňatek uskutečňuje pro plození potomků, to dosvědčuje apoštol slov (1 Tm 5,14): „Chci tedy, aby se mladší vdávaly“, a jako by se mu namítalo: k čemu?, dodává v návaznosti: „aby měly děti, vedly domácnost“. A k důvěře v čistotu se potom vztahují slova (1 K 7,4): „Žena nemá své tělo pro sebe, ale pro muže: a když už odejde, ať zůstane neprovdána anebo se s mužem smíří: a muž ať ženu nepropouští.“ Toto všechno - potomstvo, věrnost, svátost - jsou dobré věci a skrze ně je dobrem i manželství. A nepřát si potom v této době tělesné potomstvo a tím podržovat jakési trvalé osvobození od veškerého k tomu směřujícího úsilí a být duchovně podřízen jedinému muži-Kristu je opravdu mnohem lepší a posvátnější: kdyby potom lidé využívali takové prázdnoty tak, jak psáno, aby měli na mysli (1 K 7,32) „věci Páně, jak by se líbily Bohu“, to jest aby zdrženlivost stále myslela na to, aby se poslušnosti nedostávalo méně. A tuto ctnost jakoby zakořeněnou a jak říkáme - jako pramen tryskající - a pro ně zřejmě obecnou uplatňovali ve své činnosti dávní svatí otcové, ale onu zdrženlivost drželi ve svém vnitřním založení. A dojisty by skrze svou poslušnost, protože sami byli spravedliví, svatí a ke každému dobrému dílu vždy připraveni, uskutečňovali i případně obdržený příkaz zdržovat se od veškeré soulože. Oč ovšem snadněji by na Boží příkaz či na Boží

povzbuzení mohli nepřiléhat k ženě oni, kteří mohli obětovat své poslušnosti potomstvo, k jehož množení přispívali svým přiléháním!

Odpověď heretikům

XXV.33. Kdž potom se má ta záležitost takto, byla tím dána více jak dostatečná odpověď heretikům, ať už manichejcům či kterýmkoliv dalším, kteří obviňují obec Starého zákona z mnohoženství křivě, jelikož se domnívají, že takto prokazují jejich nezdrženlivost - pokud ovšem dovedou pochopit, že hříchem není to, co se ncpáše ani proti přirozenosti - jelikož ty ženy neměly pro bujně hrátky, ale pro rození, ani proti mravům - jelikož se v oněch dávných dobách takové věci clály častěji, ani proti příkazu - jelikož nebyli omezováni žádným zákonem. Ty potom, kteří měli ženy pro sebe nepovoleným způsobem, buď usvědčuje v Písmu hlas Boží anebo je nám staví před oči četba Písma jako osoby hodné odsouzení a vyhnutí se, s nimiž nelze souhlasit či je napodobovat.

Lidskost a zdrženlivost. Výzva k manželům a k mládeži

XXVI.34. Těm našim mužům, kteří mají manželky, důrazně připomínáme, aby se neosmělovali na základě své vlastní slabosti vynášet soudy o oněch svatých otcích, srovnávající, jak praví apoštol (2 K 10.12) „sebe samy se sebou“, a proto neschopni chápat, kolik síly má v sobě duch. sloužící spravedlnosti proti vášním, aby neochabl tělesnými pohyby tohoto druhu a nedovolil jim sklouznout za hranice nutnosti pro zplození potomstva či zacházet za to, kolik předpisuje přirozený řád, kolik obkly mrav a kolik zákonná usnesení. Tohleto se ovšem lidé o oněch otcích domýšlejí proto, že si buď sami pro svou nezdrženlivost /volili sňatek, nebo že si užívají s manželkami nezřízeně. Nechť však vědí ti, kteří jsou zdrženliví, ať už muži po úmrtí manželek či ženy po smrti manželů či obě dvě strany po vzájemné dohodě, že všem, kteří zaslíbili Bohu svou zdrženlivost, náleží ovšem větší podíl na odměně, než jaký si žádá manželská čistota. Nechť však sňatky svatých otců, kteří byli spojováni na základě proctví, kteří v souložení nehledali nic jiného než potomstvo a v po-

tomstvu potom jen to, co bylo ve prospěch Krista majícího přijít v lidském těle, nejen podle svého záměru neopovrhují, ale nechť je i bez jakýchkoliv pochyb staví před své vlastní předsevzetí!

35. Rovněž jinochům a pannám, kteří zaslubují Bohu svou čistotu, připomínám s největším důrazem, aby věděli, že co zaslíbili, je třeba chránit - protože žijí zatím na zemi - s tím větší pokorou, oč více to náleží nebi. Je přece psáno (Sír 3,18): „Čím většíjsi, tím více se mezi všemi pokořuj!“ Je tedy na nás, abychom něco řekli o jejich velikosti, a na nich, aby přemýšleli o velké pokoře. Výjimkou jsou tu potom někteří ti navzájem sevzdání svatí otcové a svaté matky, nad něž nejsou tihle lepší, ač nejsou navzájem sevzdáni, a proto, i kdyby byli sevzdáni, rovni by jim nebyli; ať nejsou na pochybách, že všichni současníci, ať k sobě vázaní či se už po vyzkoušeném manželství zdržující, jsou jimi překonáváni, a to ne tolik jako Zuzana Annou, nýbrž natolik, nakolik obě jsou překonávány Marií. Co se potom týká samotné posvátné čistoty těla, pravím: Vždyť kdo by nevěděl, jaké jiné jsou zásluhy Marie? Proto ať k tomuto tak velkému předsevzetí připojí odpovídající chování, aby měli bezpečnou jistotu o preveliké odměně, dobře si vědomi toho, že jim i všem věrným milovaným a vyvoleným údům Kristovým. ať už mnozí přicházejí z Východu či Západu (Mt 8.11), je určena společná jedna věc: stolovat v Božím království spolu s Abrahamem, Izákem a Jákobem (Mt 8,11), kteří byli manžely ne pro toto pokolení, ale pro Krista, a pro Krista byli i otcí.

v sobě má smrtelný hřích. A proto je lepší zdrženlivost od každé soulože i než manželský styk, který se děje kvůli plození.

Svátost manželská je nerozlučitelná

VII. Protože však ona zdrženlivost má větší zásluhu, ale splácet manželskou povinnost proviněním není, vymáhat ji nad nutnost plození je odpustitelným hříchem a konečně cizoložit nebo smilnit je zločinem hodným potrestání, musí se manželská láska mít na pozoru, aby zatímco pro sebe hledá, čím by byla více vyznamenávána, nezpůsobila svému manželovi to, zač by byl trestán. Kdo totiž „propouští svou manželku mimo případ smilstva, uvádí ji do cizoložství“ (Mt 5,32). Ona uzavřená manželská smlouva je věcí svátostnou v té míře, že se ani rozvodem nestává neplatnou, protože žena se za života svého muže, který ji opustil, dopouští sňatkem s jiným cizoložství a ten, který ji opustil, je příčinou tohoto zlého skutku.

7. Divím se však, že tak, jako je možno propustit cizoložnou manželku, je dovoleno vzít si po jejím propuštění druhou. V této záležitosti působí totiž Písmo svaté nesnadné zauzení. když apoštol z nařízení Páně říká, že žena se nemá odloučit od svého muže; a jestliže se odloučí, potom že má zůstat neprovdána anebo že se má se svým mužem usmířit, protože odejít - a zůstat pak neprovdána - může jen od cizoložného muže. avšak svým odchodem nedala příčinu ke smilstvu muži, který cizoložníkem nebyl. Snad se však může usmířit s mužem, kterého je schopna jen irochu snášet (nemůže-li sama žít ve zdrženlivosti), anebo s mužem, který se napraví. Nenahlížím ale, jak může být muži dovoleno vzít si jinou po opuštění cizoložné, když ženě vdát se za druhého, opustí-li cizoložníka, dovoleno není. Když je tomu tak, ono společenské pouto manželů má takovou váhu proto, aby - bylo-li svázáno pro plození potomstva - nebylo rozvazováno právě z důvodu plození potomstva. Muž by totiž mohl propustit neplodnou manželku a vzít si takovou, ze které by měl děti, a přece to není dovoleno, a v naší době není dovoleno ani si brát podle římského zvyku ženu navíc, aby měl muž víc než jednu živou ženu; vždyť po opuštění cizoložnice či po opuštění cizoložníka by se mohlo rodit více lidí. kdyby se buď žena vdávala za druhého nebo muž si bral jinou. A když to není dovoleno, jak zřejmě předpisuje Boží pravidlo,

kdo by nebyl zvědavý, co znamená tak velká síla manželského pouta? A myslím, že by rozhodně nemohlo mít takovou váhu, kdyby se k této slabé smrtelnosti lidí nepřidávala jakási svátostná záruka pro něco významnějšího, co by zde lidem přechájecím od povinnosti a toužícím se jí zbavit neochvějně zůstávalo jako trest: tedy i když dojde k rozvodu, ono manželské společenství není ukončeno, takže i kdyby byli manželé rozvedeni, dopouštěli by se cizoložství s těmi, koho si vzali po svém rozvodu - buď žena s mužem nebo muž se ženou. A přece takový případ s manželkou může být jen (srov. Ž 48,2) „ve městě našeho Boha, na jeho Svaté hoře“.

Manželství je dobro absolutní, nikoli podmíněné

VIII. Kdo ostatně neví, že jinak se tomu má v pohanských právech? Kde, když dojde k rozvodu, se bez jakéhokoli prohřešku, který by se po lidsku trestal, žena vdává, za koho chce. i muž si bere, kterou chce. A zdá se, že něco podobného tomuto obyčeji povolil Mojžíš kvůli tvrdosti Izraelitů ustanovením o lístku zapuzení, v čemž je zjevná spíše výtku vůči rozvodu nežli jeho schválení.

8. Tedy (Žel 13,4): „Manželství ať mají všichni v účtě i lože neposkrvnělé!“ A nenazýváme je dobrem tak, že by bylo dobrem ve srovnání se smilstvem: jinak ti budou dvě zla, z nichž to druhé je horší: nebo bude dobrem i smilstvo, protože horší než ono je cizoložství (je totiž horší narušovat cizí manželství než mít styk s prodejnou ženou), a dobrem bude cizoložství, protože horší než ono je krvesmilstvo (je totiž horší lehat s vlastní matkou než s cizí ženou), a dokud se nedojde k tomu, o čem, jak praví apoštol (Ef 5,3), „ať se mezi vámi ani nemluví“, budou všechny věci dobré ve srovnání s horšími. Pochyboval by ale někdo, že tato úvaha je špatná? Manželství a smilstvo tedy nejsou dvě zla. z nichž to druhé je horší, nýbrž jsou dvě dobra. manželství a zdrženlivost, z nichž to druhé je lepší, právě tak jako tohle časné zdraví a slabost nejsou dvě zla, z nichž to druhé je horší, nýbrž tohle zdraví a nesmrtelnost jsou dvě dobra, z nichž to druhé je lepší. Rovněž vědění a prázdnota nejsou dvě zla, z nichž prázdnota je horší, ale vědění a láska jsou dvě dobra, z nichž je láska lepší. Vždyť „vědění pomine“, praví apoštol (1 K 13,8), a přece je pro tuto dobu nezbytné; avšak „láska nikdy nezanikne“. Právě tak pomine